

Андерсен Л., О. Вознюк До проблеми співвідношення обсягів понять слів у рідній та мові, що вивчається // Теорія та методика викладання філологічних дисциплін : наук.-метод. матеріали / відп. за випуск О. В. Вознюк. – Житомир : ЖВІРЕ, 2005. – Вип. 14. – С. 3-6.

Л. Андерсен
(Британська Рада, Україна),
О. В. Вознюк

(Житомирський військовий інститут радіоелектроніки)

ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ОБСЯГІВ ПОНЯТЬ СЛІВ У РІДНІЙ ТА ВИВЧАЄМІЙ МОВАХ

Відомо, що кожна лексична одиниця мови, кожне його слово характеризується певним обсягом поняття, до складу якого входять характеристики реального об'єкта реальності, репрезентованого цим словом. Зазначені характеристики знаходять певне вираження в складі слова, тобто, у тих семантико-морфологічних елементах слова, що його складають і які можуть, певною мірою, мотивувати значення слова.

Наприклад, значення слова "пароплав" певним чином лексично мотивується значеннями таких своїх елементів, як "пара" і "плав". Тому в обсяг поняття, що виражає слово "пароплав", входять такі значеннєві моменти, як "пара", "плавати", "плавати під впливом пари". Крім того, в обсяг поняття слова "пароплав" входять і сенсорні аспекти реального об'єкта (пароплава), що випливають із процесу сенсорної (реальної або уявної) взаємодії людини з цим об'єктом. Тому в обсяг поняття слова "пароплав" можуть покладатися і такі чуттєві характеристики, як "дим, що клубочеться з труби пароплава", "слід на воді, залишений судном, що рухається," і ін.

В обсяг поняття "пароплав" включений і інформаційний аспект, пов'язаний з тими відомостями наукового і побутового характеру, якими володіє людина, котра оперує цим поняттям. При цьому ці свідомості можуть безпосередньо не стосуватися пароплава як певного матеріального об'єкта, а бути представленими, зафіксованими людиною через численні функціональні, прагматичні, логічні й інші зв'язки, що виявляються в процесі існування пароплава в загальному контексті людської цивілізації.

Таким чином, в обсяг поняття слова "пароплав" входить певний сенсорно-інформаційний "сплав", що прямо або опосередковано відбиває характеристики всіх об'єктів реальності, з якими людина взаємодіє.

Цей важливий висновок ілюструється парадоксом логіки визначення: логічно визначити предмет – значить порівняти, співвіднести, зіставити його з якимсь іншим предметом, або предметами, що при своєму визначенні також піддаються такій же логічній процедурі порівняння, і так далі по ланцюжку.

Тому при визначенні предмета ми так чи інакше порівнюємо його з усіма предметами реальності, а в обсяг поняття предмета, що ми визначаємо, повинні входити характеристики всіх предметів реальності. Окреме слово, таким чином, так чи інакше несе в собі значення всіх слів мови й у цьому змісті є співмірним з усією дійсністю ("На початку було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог" (Откр. 1, 1–4)).

Тому всі слова мови виявляються потенційно (віртуально) тотожними один одному стосовно понятійного обсягу. Цей висновок відповідає уявленню про світ як "семантичний універсум", організований за голографічно-фрактальним принципом [3; 7]. Однак розглянута тотожність не усвідомлюється людиною і, імовірно, може бути зафіксована тільки на рівні її інтуїтивних прозрінь, та рівні так званих змінених станів свідомості. На цьому рівні всі лексичні одиниці всіх мов взаємототожні і мають нескінченний понятійний обсяг, що виражається в категорії Логосу.

Ясно, що семантико-морфологічні елементи слова мотивовано відбивають лише незначну частину практично неозорого понятійного обсягу слова. Тим більше, що людина оперує словом у досить вузьких поняттєво-значеннєвих рамках, коли слово, наприклад, "пароплав", зазвичай вживається у вузькому ситуативно-прагматичному контексті, що залишає на поверхні свідомості тільки понятійне ядро цього слова, відсікаючи при цьому периферійну понятійну область, що спрямована у своїй теоретичній межі до нескінченності.

Звуковий символізм, сучасна галузь мовознавства, вчить, що нести значення може, крім значущих частин слова, і окремі його звуки. Тобто, окремі звуки слова сприймаються людиною (хоча вона часто і не усвідомлює цього) як значущі елементи, що несуть певний зміст і мотивують загальне значення слова [6].

Цей висновок узгоджується і з психолінгвістикою, яка відкрила, що окремі елементи слова можуть викликати специфічну реакцію в мозку людини. Саме тому між словами встановлюються

асоціативні зв'язки, що організуються дискретними звуковими елементами слів. Так, наприклад, у слові "винувата" такі його елементи, як "вин(о)" і "вата" у свідомості людини можуть викликати певні, у даному випадку неспецифічні, асоціації [8].

Усе вищевикладене має глибі наслідки в області методик викладання іноземних мов, оскільки існує розбіжність понятійних обсягів слів у рідній і вивчаємій мовах, особливо якщо мови відносяться до різних мовних груп [1–5].

Розглянемо понятійне ядро двох слів в англійській і українській мовах.

Intensity	Інтенсивність
Intensive	Інтенсивний
To intensify	Інтенсифікувати
Extensive	Екстенсивний
	Пасивний
Intense	
Intensifier	
Intension	
To intent	
Intension	
Intentional	
Detention	
Contention (= common tension)	
Retention	
Tension	
Tense	

Як бачимо, в українській мові понятійне ядро представлене п'ятьма словами, у той час як в англійській – більш ніж дванадцятьма. При цьому поняття "інтенсивність" в англійській мові містить у собі, на відміну від української мови, такі моменти, як "напруженість", "намір". Останнє, як можна припустити, прямо впливає зі станів інтенсивності і напруги, що можуть виражати момент готовності до здійснення дії, стосовно якого людина виявляє внутрішній намір. В англійській мові, крім того, понятійне ядро аналізованого слова виражається й у контекстуальному значенні такого словосполучення, як "Present tense", що пов'язано з тимчасовими рамками реальності.

Цікаво, що, хоча слово "contention" (quarrel, fight, argue, rivalry) візуально пов'язане зі словами "content", "to be contented" (to be satisfied), за змістом це слово виявляється пов'язаним з такими словами, як "to contend" (= common tend, common tendency → quarrel, fight, argue, rivalry), "contentious" (quarrelsome).

Наведемо ще один приклад розбіжності понятійних рядів.

Qualification	Кваліфікація
To qualify	Кваліфікувати
Disqualification	Дискваліфікація
To disqualify	Дискваліфікувати
Quality	
Qualitative	
Equality (= equal quality)	

Як бачимо, одна із причин розбіжності понятійних рядів полягає у неповному збігу морфологічних ладів мов (у нашому випадку інкорпуючої англійської і флективної української мов).

Зрозумілим є те, що вивчення лексики англійської мови необхідно здійснювати за принципом цілісності, тобто за понятійним принципом, коли у спільному мовному контексті вивчається ряд слів, що відносяться до одного понятійного ядра. При цьому, у понятійне ядро можуть входити не тільки слова, близькі за змістом, але і слова, що близькі за звуковим ладом, що зближує їх асоціативно.

У понятійне ядро слова можуть входити і його елементи та їх похідні, з'єднання яких за змістом вимагає не аби якої уяви. Однак, беручи до уваги те твердження, що в теоретичній межі всі слова понятійним чином ідентичні, можна в навчальних цілях вибудовувати які завгодно понятійні зв'язки, що використовують принцип звукової і значеннєвий асоціативності. Розглянемо приклади.

Artillery (= art + till) → art to till land with bombs and shells.

Admiral (= admire, admiration, mirror, mirage, miracle, miraculous, etc) → admiral looks in a mirror with a miraculous admiration; although he is in the nets of a mirage, he is a true miracle, he is worth admiring.

Запропонований метод роботи з лексикою дозволяє значно інтенсифікувати процес її запам'ятовування.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вознюк О. В., Тичина О. Р. Людина, що навчається: головні аспекти нової парадигми освіти. – Житомир: Волинь, 1998. – 229 с.
2. Вознюк О. В., Тичина О. Р. Теорія і практика апроксимально-аналітичного методу навчання іноземних мов. – Житомир: Волинь, 1998. – 183 с.
3. Вознюк О. В., Кушнірук Л. О., Квеселевич Д. І., Овандер Л.М. Семантичний простір: Міф чи реальність // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту: Фундаментальні науки. – 1998. – № 8. – С. 303–313.
4. Вознюк О. В., Квеселевич Д. І. Новітні й нетрадиційні методи викладання іноземних мов // Питання філології та методики викладання філологічних дисциплін: Науково-методичні матеріали /за ред. проф. Л.О.Пономаренко. – Житомир: ЖВІРЕ, 2003. – Вип.. 13. – С. 23–33.
5. Вознюк О. В. Англійська мова – це легко? // Англійська мова та література. Методичний вісник. – 11. – 2002. – № 9 (9). – С. 4–10.
6. Журавлев А. П. Звук и смысл. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.
7. Налимов В. В. Вероятностная модель языка. – М.: Наука, 1979. – 304 с.
8. Ушакова Т. Н. Функциональные структуры второй сигнальной системы. – М.: Наука, 1979. – 248 с.